

บทที่ 5

สรุปและข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่อง “การคุ้มครองสิทธิของจำเลยโดยทนายความที่รัฐจัดหาให้: ศึกษาเฉพาะกรณีคุณภาพทนายความขอแรงของศาลอาญากรุงเทพใต้” เป็นไปตามหลักสากลพื้นฐานของการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนที่ถือว่าทุกคนเสมอภาคกันภายใต้กฎหมาย เมื่อบุคคลตกเป็นจำเลยในคดีอาญา จำเลยจึงต้องมีสิทธิในการมีทนายความมาให้ความช่วยเหลือในการต่อสู้คดี ตามแนวคิด “หลักอาวุธเท่าเทียมกัน” แต่เมื่อสังคมยังมีการกระจายรายได้ให้เกิดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ มีความแตกต่างกันทางฐานะความเป็นอยู่ ทำให้จำเลยบางคนที่ไม่สามารถพิจารณาคดีได้รับการพิจารณาคดีเป็นไปอย่างไม่เท่าเทียมกัน รัฐจึงต้องให้การคุ้มครองสิทธิจัดหาทนายความที่มีคุณภาพสามารถให้ความช่วยเหลืออย่างมีประสิทธิภาพ ตามหลักการที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 173

ศาลอาญากรุงเทพใต้ได้จัดหาทนายความให้แก่จำเลยในคดีที่มีโทษสูงถึงขั้นประหารชีวิตและคดีที่มีโทษจำคุกในรูปของทนายความขอแรงซึ่งมีลักษณะเช่นเดียวกับรูปแบบทนายความที่ศาลแต่งตั้ง (Assigned Counsel) ในประเทศสหรัฐอเมริกา โดยวิธีหมุนเวียนจากบัญชีรายชื่อที่ทนายความมาแสดงความจำนงไว้ต่อศาลตามวันว่างของแต่ละคนปีละ 2 วัน โดยต้องมาอยู่เวรร่วมกันวันละ 3 คน วิธีนี้เพียงทำให้จำเลยพบและปรึกษาทนายความได้เร็วขึ้นในทันทีที่ศาลจัดหาทนายความให้แก่จำเลย แต่ศาลมิได้ใช้ดุลพินิจในการเลือกคดีที่เหมาะสมกับตัวทนายความจำเลยก็ไม่มีสิทธิเลือกทนายความได้ตามความพอใจของตน แม้จะมีระเบียบของศาลยุติธรรมให้ศาลชั้นต้นแต่ละศาลประกาศให้ทนายความยื่นคำขอและจัดทำบัญชีรายชื่อทนายความแยกเป็นบัญชี 1 ทนายความที่มีประสบการณ์ตั้งแต่ 5 ปี ขึ้นไป และบัญชี 2 ทนายความที่มีประสบการณ์ต่ำกว่า 5 ปี โดยคดีที่มีอัตราโทษจำคุกอย่างสูงตั้งแต่สิบปีขึ้นไป ควรตั้งทนายความตามบัญชี 1 แต่ก็ไม่ได้มีการนำมาปฏิบัติ การจัดหาทนายความให้แก่จำเลยของศาลอาญากรุงเทพใต้จึงควรได้รับการพิจารณาศึกษาว่าดำเนินการไปด้วยคุณภาพตามสิทธิที่จำเลยจะได้รับการช่วยเหลืออย่างมีประสิทธิภาพ หรือจะต้องนำผลการศึกษาไปแก้ไขและพัฒนาวางระบบทนายความขอแรงให้มีคุณภาพและเหมาะสมยิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์การศึกษา เพื่อศึกษาวิเคราะห์กระบวนการ แนวคิด หลักการ และการดำเนินงานของทนายความที่รัฐจัดหาให้ทั้งในต่างประเทศและประเทศไทย ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อ

คุณภาพของการจัดหาทนายความให้แก่จำเลยในคดีอาญาของศาลอาญากรุงเทพใต้ และเพื่อเสนอแนะรูปแบบการพัฒนาคุณภาพของทนายความที่ศาลจัดหาให้แก่จำเลยในคดีอาญาให้เหมาะสมยิ่งขึ้น ทั้งนี้ศึกษาประชากรกลุ่มนี้ได้แก่ผู้พิพากษาศาลอาญากรุงเทพใต้จำนวน 55 คน จำเลยซึ่งถูกศาลพิพากษาลงโทษจำคุกและถูกขังอยู่ในหน่วยงานราชทัณฑ์ จำนวน 50 คน และทนายความขอแรงที่ได้แสดงความจำนงต่อศาลอาญากรุงเทพใต้จำนวน 60 คน เก็บรวบรวมโดยการที่ใช้แบบสอบถามและได้รับแบบสอบถามกลับคืนมาจากผู้พิพากษา 55 ชุด จำเลย 50 ชุด และทนายความ 53 ชุด รวม 158 ชุด

การศึกษานี้ได้ศึกษาเกี่ยวกับรูปแบบและวิธีการในการจัดหาทนายความ 4 รูปแบบ กล่าวคือ รูปแบบที่หนึ่งทนายความขอแรงที่ศาลจัดหาทนายความให้แก่จำเลยโดยการแต่งตั้งจากบัญชีรายชื่อหมุนเวียนตามลำดับมีลักษณะเหมือนรูปแบบทนายความที่ศาลแต่งตั้ง (Assigned Counsel) ในประเทศสหรัฐอเมริกา ซึ่งเป็นรูปแบบที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน รูปแบบที่สองทนายความสำนักงาน เป็นรูปแบบในกฎหมายอังกฤษใช้ทนายความจากสำนักงานทั่วไปมาให้ความช่วยเหลือจำเลยโดยวิธีทำสัญญาจ้างเป็นคราว รัฐจะเป็นผู้รับผิดชอบใช้เงินจากกองทุนช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายจ่ายค่าทนายความให้ รูปแบบที่สามทนายความจ้างมาเป็นรายคดี เป็นรูปแบบที่ประเทศอังกฤษปรับปรุงเพื่อให้ประหยัดค่าใช้จ่ายที่เป็นค่าตอบแทนทนายความมีลักษณะเช่นเดียวกับทนายความสำนักงาน ต่างกันแต่เปลี่ยนการจ่ายเป็นค่าจ้างรายคดีในรูปสัญญาจ้างกับรัฐ รูปแบบที่สี่ทนายความประจำ (Public Defender) เป็นทนายความที่มีลักษณะเป็นองค์กรของรัฐ จ้างทนายความมาทำหน้าที่ประจำ มีเงินเดือนคล้ายกับพนักงานอัยการ ซึ่งประเทศอังกฤษและสหรัฐอเมริกานำรูปแบบนี้มาแก้ไขปัญหาทนายความได้อย่างมีคุณภาพและประหยัดงบประมาณ ทั้งสี่รูปแบบดังกล่าวนำมาศึกษาเพื่อใช้ในการปรับปรุงแก้ไขการจัดหาทนายความให้แก่จำเลย ผลการศึกษาสรุปได้ดังนี้

ข้อมูลปัจจัยภูมิหลังทางสังคม

ก. กลุ่มผู้พิพากษา

ผู้พิพากษาส่วนมากอายุอยู่ในช่วง 43-48 ปี ดำรงตำแหน่งผู้พิพากษามาเป็นเวลา 10 ปี ขึ้นไป ผ่านการพิจารณาคดีขอแรงมาแล้วไม่น้อยกว่า 4 คดี และส่วนมากเคยประกอบอาชีพทนายความมาก่อน มีทัศนคติต่อทนายความขอแรงว่ายังเป็นทนายความใหม่ที่ขาดประสบการณ์ว่าความเพื่อสะสมจำนวนคดีไว้สำหรับสอบผู้ช่วยผู้พิพากษาหรืออัยการผู้ช่วย และเห็น

ความสำคัญของทนายความประจำ (Public Defender) ว่าสามารถนำมาปรับใช้แก้ปัญหา ทนายความขอแรงของไทยได้

ข. กลุ่มจำเลย

จำเลยส่วนมากมีอายุอยู่ในช่วง 25-35 ปี ก่อนกระทำความผิดประกอบอาชีพ รับจ้าง จบการศึกษาสูงสุดชั้นประถมศึกษา มีรายได้น้อยไม่เกินเดือนละ 10,000 บาท กระทำความผิดเป็นครั้งแรกในคดีที่ได้รับความช่วยเหลือจากทนายความขอแรง และจำเลยบางส่วน รวมถึงจำเลยที่กระทำผิดมากกว่าหนึ่งครั้งเคยว่าจ้างทนายความเอง

ค. กลุ่มทนายความ

ทนายความขอแรงที่แสดงความจำนงต่อศาลอาญากรุงเทพใต้ส่วนมากมีอายุ 47 ปีขึ้นไป สำเร็จการศึกษาสูงสุดชั้นปริญญาตรีนิติศาสตรบัณฑิต มีรายได้จากการประกอบอาชีพ ทนายความเป็นรายได้หลักอยู่ในช่วงเฉลี่ย 5,000-15,000 บาท และมีประสบการณ์ 5-7 ปี รับว่า ความคดีอาญา 5-9 คดีต่อเดือน ระยะเวลาในการเป็นทนายความขอแรงไม่ต่ำกว่า 5 ปี

นอกจากนี้ทนายความขอแรงส่วนใหญ่ได้ช่วยเหลือกิจกรรมทางสังคมในหลายองค์กร เช่น องค์กรการกุศล องค์กรด้านสิ่งแวดล้อม และองค์กรศาสนา หากจะปรับปรุงรูปแบบ ทนายความขอแรงส่วนใหญ่แล้วให้นำรูปแบบทนายความประจำ (Public Defender) มาใช้ควบคู่ กับรูปแบบบัญชีรายชื่อ

ข้อมูลปัจจัยที่มีผลต่อคุณภาพทนายความ

ปัจจัยที่มีผลต่อคุณภาพของทนายความที่เป็นปัญหาและอุปสรรคในคดีขอแรง กลุ่มผู้พิพากษาและทนายความมีความเห็นตรงกันว่าการจัดหาทนายความให้แก่จำเลยในปัจจุบัน ตามรูปแบบบัญชีรายชื่อด้วยการหมุนเวียนตามลำดับก่อนหลังยังไม่เหมาะสม ควรคำนึงถึงความชำนาญในคดีแต่ละประเภท ให้จำเลยได้มีสิทธิเลือกทนายความ และควรปรับปรุงอัตราเงินรางวัล ให้มีความเหมาะสมกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน รวมทั้งควรยกเว้นค่าธรรมเนียมในการขอคัดหรือ ถ้ายเอกสารต่าง ๆ จากศาล

กลุ่มผู้พิพากษายังมองว่าปัญหาและอุปสรรคสำคัญอีกประการหนึ่ง คือทนายความขอ แรงขาดประสบการณ์ทางด้านข้อกฎหมายและข้อเท็จจริง เป็นทนายความที่ความเพื่อสะสมคดีไว้ สำหรับสอบผู้ช่วยผู้พิพากษาหรืออัยการผู้ช่วย ซึ่งตรงกันข้ามกับกลุ่มจำเลยและทนายความที่ ส่วนมากมีความพอใจในการปฏิบัติหน้าที่ของทนายความ สำหรับการจัดหาทนายความในรูปแบบ

ต่าง ๆ ไม่ว่าจะทนายความสำนักงาน ทนายความที่ว่าจ้างมาเป็นรายคดี หรือทนายความประจำ (Public Defender) ทั้งผู้พิพากษาและทนายความเห็นว่าทนายความประจำ (Public Defender) สามารถนำมาแก้ปัญหาคณภาพของทนายความขอแรงได้ แต่ควรนำมาใช้ควบคู่กับรูปแบบบัญชีรายชื่อ นอกจากนี้ผู้พิพากษาซึ่งอยู่ในองค์กรศาลที่เป็นผู้แต่งตั้งทนายความขอแรงให้แก่จำเลย เห็นว่าควรให้สภาพทนายความเป็นผู้ดูแลจัดหาทนายความให้แก่จำเลย ในขณะที่ความเห็นของจำเลยและทนายความยังไม่ชัดเจนว่าควรให้ศาลหรือสภาพทนายความเป็นผู้ดูแลจัดหาทนายความ แต่ทุกกลุ่มประชากรเห็นควรให้มีการประเมินผลงานทนายความขอแรง

มาตรฐานคุณภาพของทนายความขอแรง

ปัญหาสำคัญในการจัดหาทนายความให้แก่จำเลยคือมาตรฐานของทนายความขอแรงที่มักจะไม่เท่าเทียมกับฝ่ายโจทก์ผู้ฟ้องคดี จึงต้องคิดค้นและพัฒนาเพื่อให้การคุ้มครองสิทธิจำเลยสัมฤทธิ์ผลไม่ว่าจะในเรื่องของความตั้งใจ ประสบการณ์ และความชำนาญของทนายความขอแรง

ผลการศึกษาด้านความตั้งใจของทนายความขอแรงพบว่ากลุ่มประชากรจำเลยและทนายความส่วนมาก เห็นว่าทนายความเอาใจใส่ทุ่มเทต่อคดี ช่วยดำเนินการประกันตัวให้จำเลยเสียสละในการเตรียมคดีในระดับเห็นด้วยมาก แต่ประชากรผู้พิพากษาซึ่งเป็นคนกลางทำหน้าที่ชี้ขาดตัดสินคดี รับฟังการเสนอพยานหลักฐานของคู่ความผู้ฟ้องคดีและทนายความขอแรงเพื่อวินิจฉัยข้อเท็จจริงปรับเข้ากับข้อกฎหมายกลับมองว่าทนายความขอแรงยังขาดประสบการณ์ในข้อกฎหมายและข้อเท็จจริง ทั้งยังมีความชำนาญในคดีอาญาไม่เพียงพอและไม่มีความกระตือรือร้น คุณภาพของทนายความขอแรงที่ศาลอาญากรุงเทพใต้จัดหาให้แก่จำเลยจึงอยู่ในระดับปานกลางเท่านั้น

ข้อเสนอแนะจากผู้ศึกษา

จากการศึกษา เรื่อง “การคุ้มครองสิทธิของจำเลยโดยทนายความที่รัฐจัดหาให้” : ศึกษาเฉพาะกรณีคุณภาพทนายความขอแรงของศาลอาญากรุงเทพใต้ พบว่าในภาพรวมคุณภาพของทนายความอยู่ในระดับปานกลาง ความตั้งใจของทนายความขอแรง ประสบการณ์และความชำนาญในคดีที่รัฐขอแรงยังมีคุณภาพไม่เพียงพอ โดยมีปัจจัยหลักจากรูปแบบทนายความขอแรงที่ศาลแต่งตั้งให้แก่จำเลยตามรูปแบบบัญชีรายชื่อที่ใช้การหมุนเวียน

ทนายความที่แสดงความจำนงต่อศาลโดยไม่คำนึงถึงประเภทคดีที่ให้ความช่วยเหลือ หรือแยกทนายความออกเป็นกลุ่มที่มีความชำนาญในแต่ละคดีตลอดทั้งปัจจัยที่มีผลต่อเนื่องเกี่ยวกับแรงจูงใจอันได้แก่เงินรางวัลค่าตอบแทนและค่าใช้จ่ายอื่นในการดำเนินคดี ผู้ศึกษาใคร่ขอเสนอแนวทางในการพัฒนาคุณภาพของทนายความที่ศาลจัดหาให้แก่จำเลยในคดีอาญาดังต่อไปนี้

1) รูปแบบของทนายความ นอกจากจะใช้ทนายความขอแรงตามรูปแบบบัญชีรายชื่อแล้ว ควรจะมีรูปแบบทนายความในรูปแบบอื่นมาเป็นทางเลือก กล่าวคือนำรูปแบบทนายความประจำ (Public Defender) ที่รัฐจ้างทนายความโดยจ่ายค่าตอบแทนเป็นเงินเดือนประจำมาใช้ควบคู่ แต่หากคดีใดที่จำเลยพิพาทกับเจ้าหน้าที่ของรัฐอันเกิดจากการปฏิบัติการตามหน้าที่หรือรัฐเป็นผู้เสียหายให้ใช้ทนายความจ้างเป็นรายคดีโดยคำนึงถึงประเภทคดีที่ช่วยเหลือ เพราะการใช้ทนายความรูปแบบ Public Defender ที่มาจากหน่วยงานของรัฐอาจทำให้จำเลยไม่แน่ใจว่าจะได้รับความเป็นธรรมหรือไม่ ทั้งนี้การนำรูปแบบทนายความดังกล่าวมาใช้ควรนำมาทดลองในศาลของแต่ละภาค ภาคละหนึ่งศาล จำนวน 9 ภาค รวม 9 ศาล และศาลในส่วนกลางอีก 3 ศาล ได้แก่ ศาลอาญา ศาลอาญากรุงเทพใต้ และศาลอาญาธนบุรี ก่อนทดลองใช้ควรเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับรูปแบบทนายความ Public Defender ทนายความที่จ้างเป็นรายคดี และรูปแบบทนายความสำนักงานซึ่งเป็นอีกรูปแบบหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับผู้พิพากษา ทนายความ หรือผู้ที่เกี่ยวข้องในกระบวนการยุติธรรมด้วยการจัดประชุมสัมมนาเชิงวิชาการเพื่อให้ทราบรูปแบบคุณสมบัติทนายความ วิธีการขอรับความช่วยเหลือ และขั้นตอนการดำเนินการ ตลอดทั้งแนวทางและวิสัยทัศน์ในการแก้ไขปัญหาคูณภาพทนายความขอแรง

2) สำนักงานศาลยุติธรรมซึ่งเป็นผู้รับผิดชอบออกระเบียบปฏิบัติเกี่ยวกับทนายความขอแรงในปัจจุบันทรงชี้ให้ศาลชั้นต้นทั่วประเทศนาระียบคณะกรรมการบริหารศาลยุติธรรมว่าด้วยการจ่ายเงินรางวัลและค่าใช้จ่ายแก่ทนายความที่ศาลตั้งให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 173 พ.ศ.2548 ที่กำหนดแนวปฏิบัติให้ศาลชั้นต้นจัดทำบัญชีทนายความขอแรงตามรูปแบบบัญชีรายชื่อเป็น 2 บัญชี คือบัญชี 1 ทนายความที่มีประสบการณ์การเป็นทนายความตั้งแต่ 5 ปีขึ้นไป กับบัญชี 2 ทนายความที่มีประสบการณ์ต่ำกว่า 5 ปี มาใช้อย่างจริงจัง เพื่อจัดคดีให้เหมาะสมกับประสบการณ์ของทนายความโดยคดีอัตราโทษจำคุกอย่างสูงตั้งแต่สิบปีขึ้นไปควรตั้งทนายความตามบัญชี 1

3) สำนักงานศาลยุติธรรมและสภาทนายความซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดหาทนายความให้แก่จำเลยร่วมกันจัดหาเงินเพื่อใช้ในการบริหารจัดการไม่ว่าจะเป็นทนายความรูปแบบบัญชีรายชื่อ หรือทนายความประจำ (Public Defender) ที่จะนำมาทดลองใช้เพราะการ

จัดหาเงินเพื่อใช้ในการจัดหาทนายความให้แก่จำเลยนั้นปัจจุบันรัฐบาลจัดสรรงบประมาณให้แก่
 หน่วยงานไปใช้ตามงบประมาณที่ขอไว้ซึ่งไม่เพียงพอเกิดปัญหาในการดำเนินงานโดยเฉพาะ
 โครงการใหม่จำเป็นต้องจ้างบุคลากร เช่นทนายความ ผู้ช่วยทนายความหรือเจ้าหน้าที่ และ
 ค่าใช้จ่ายในการบริหารจัดการอื่น ๆ รวมทั้งร่วมกันประสานงานไปยังคณะกรรมการพัฒนาการ
 บริหารงานยุติธรรมแห่งชาติเพื่อแก้ไขข้อขัดข้องอันเป็นอุปสรรคต่อการบริหารงานดังกล่าว ตลอด
 ทั้งการประชาสัมพันธ์และเผยแพร่ความรู้ จัดประชุมสัมมนา

สำหรับการยกเว้นค่าธรรมเนียมในการคัดถ่ายเอกสารในสำนวนศาล และ
 ค่าใช้จ่ายที่จำเป็นในการดำเนินคดี เช่น ค่าพาหนะส่งหมายเรียกพยาน หรือค่าตรวจพิสูจน์พยาน
 เอกสาร ซึ่งเป็นเรื่องจำเป็นเร่งด่วนสำนักงานศาลยุติธรรมควรนำเรื่องเข้าสู่คณะกรรมการบริหาร
 ศาลยุติธรรมเพื่อพิจารณาออกระเบียบเพื่อให้ศาลชั้นต้นปฏิบัติต่อไป

4) สภาพทนายความควรปลูกฝังจิตสำนึกให้ผู้ผ่านการอบรมทนายความมีจิตสำนึกใน
 การเป็นทนายความขอแรงที่เสียสละกำลังกาย กำลังทรัพย์ เวลาและมีจิตใจที่ให้บริการ และพึงถือ
 ว่าการรับว่าความคดีขอแรงเป็นหน้าที่ของทนายความทุกคนที่จะต้องปฏิบัติงานเพื่อช่วยเหลือหรือ
 บำเพ็ญประโยชน์แก่สังคม จรรยาบรรณทำให้เกิดความยุติธรรมตลอดระยะเวลาการประกอบอาชีพ
 ทนายความ

5) ให้ผู้บริหารศาลชั้นต้นออกระเบียบและวิธีปฏิบัติของศาลกำหนดให้ผู้พิพากษา
 เจ้าของสำนวนที่พิจารณาพิพากษาคดีได้ประเมินการปฏิบัติงานของทนายความขอแรงเมื่อเสร็จ
 คดีเพื่อเป็นข้อมูลสำหรับผู้พิจารณาจ่ายเงินรางวัลค่าตอบแทน และเป็นข้อมูลในการประเมินผล
 งานเก็บรวบรวมนำเสนอต่อองค์กรรับผิดชอบ

6) สภาพทนายความควรประสานงานไปยังคณะกรรมการพัฒนาการบริหารงาน
 ยุติธรรมแห่งชาติเสนอคณะรัฐมนตรีแก้ไขประมวลรัษฎากรกำหนดให้เงินรางวัลค่าตอบแทนอัน
 เป็นรายได้จากการเป็นทนายความขอแรง สามารถหักค่าลดหย่อนภาษีได้มากกว่ารายได้ที่
 ทนายความขอแรงได้รับจากทางอื่น

7) ให้สำนักงานศาลยุติธรรมเสนอต่อคณะกรรมการบริหารศาลยุติธรรมเพื่อกำหนด
 ว่าการเป็นทนายความในรูปแบบทนายความประจำ (Public Defender) ถือเป็นคุณสมบัติพิเศษ
 ของการสอบคัดเลือกเข้าสู่การเป็นผู้ช่วยผู้พิพากษา

8) ให้ศาลชั้นต้นแต่ละศาลรวบรวมสถิติจำนวนคดีขอแรงในรอบเดือน ตามลักษณะ
 ประเภทคดีรวมถึงรายละเอียดของจำเลยและทนายความเพื่อเป็นแหล่งข้อมูลในการศึกษาและ
 บริหารงานนำมาปรับปรุงแก้ไขรูปแบบทนายความให้มีคุณภาพและมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

9) ให้สหภาพนายความนำข้อมูลการปฏิบัติงานของนายความที่ได้รับจากศาลมา ประเมินผลงานเป็นรายปีเพื่อพัฒนาคุณภาพและประสิทธิภาพของนายความขอแรง

ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป

1) การศึกษาเรื่อง “การคุ้มครองสิทธิของจำเลยโดยนายความที่รัฐจัดทำให้ : ศึกษาเฉพาะกรณีคุณภาพทนายความขอแรงของศาลอาญากรุงเทพใต้” เป็นการศึกษาเชิงปริมาณ เฉพาะกลุ่มประชากร ซึ่งผู้ศึกษาไม่ได้เก็บรวบรวมข้อมูลถึงจำเลย ที่มีทนายความขอแรงเข้าช่วยเหลือและศาลมีคำพิพากษาให้ยกฟ้อง เป็นกลุ่มบุคคลที่ได้รับผลจากการทำงานของ ทนายความขอแรงโดยตรง สามารถให้ความเห็นสำหรับการประเมินผลการปฏิบัติงานในหน้าที่ ทนายความขอแรงได้เป็นอย่างดี กลุ่มบุคคลดังกล่าวเป็นข้อจำกัดในการศึกษาฉบับนี้ เพื่อให้ การศึกษาเกี่ยวกับเรื่องคุณภาพทนายความขอแรงเป็นไปโดยสมบูรณ์ ผู้ศึกษาจึงเห็นว่าควรศึกษา ทักษะของจำเลยที่ศาลพิพากษายกฟ้อง อันจะทำให้เห็นถึงคุณภาพของทนายความขอแรงรอบ ด้านขึ้น

2) การศึกษาคุณภาพทนายความขอแรงจะมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ถ้าได้ศึกษา รายละเอียดเกี่ยวกับการประเมินคุณภาพทนายความขอแรงโดยตรง ดังนั้น การศึกษาครั้งต่อไปจึง ควรจะศึกษาเกี่ยวกับขอบเขต กฎเกณฑ์และวิธีการประเมินคุณภาพทนายความขอแรงที่เหมาะสม กับกระบวนการยุติธรรมไทย